

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ואני אקשה את לב פרעה

הלכה

אמירה לנכרי בשבת

פרשת בא תשפ"ז

שנה כ"ז - קובץ י"ב [תתק"מ]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בא

אמירה לנכרי בשבת

"וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם" (י"ב ט"ז).

"לא יעשה בהם - אפילו על ידי אחרים" (רש"י שם).

א

ביסוד האיסור

הנה בכמה מקומות בש"ס מבואר דאמירה לנכרי שבות, עיין שבת (ק"ג ע"א) גיטין (ח' ע"ב) וב"מ (צ' ע"א). אמנם איתא במכילתא (בא פרשה ט' א'):

"כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה, לא יעשה חברך, ולא יעשה גוי מלאכתך".

ומשמע מזה, דאמירה לעכו"ם אסורה מה"ת.

אמנם הרמב"ן עה"ת הביא את דברי המכילתא וכתב:

"ובודאי היא אסמכתא בעלמא שבאו לאסור מדבריהם אמירה במלאכת שלנו, וסמכו אותה למקרא הזה".

אך יש מן הראשונים שנטו לומר דהוי דרשה גמורה ואיסור תורה, עיין סמ"ג (לאווין ע"ה):

"ותניא במכילתיה (בא פרשה ט) כל מלאכה לא יעשה בהן, לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה הגוי מלאכתך, משמע מכאן שאסור לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב בין בשבת דאורייתא, אבל אם מסר לו הישראל המלאכה מערב שבת מותר (יראים ס"י דש דף קסח, א) ובלבד שיהא בביתו של גוי כאשר בארנו בהלכות שבת (יט, ג), אמנם יש לומר שהיא אסמכתא בעלמא (ע"פ יראים שם ע"ב) שאם היתה מן התורה לא היו מתירין חכמים לעשותה אף בביתו של

אמירה לנכרי בשבת

גוי, ואף מסרה מערב שבת, ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהוא דרשה גמורה".

וכן הוא ביראים (סימן קי"ג – ד"ש) שמתחלה כתב דהוי איסור דאורייתא ומה דאיתא בכל מקום אמירה לנכרי שבות אינו אלא באומר לגוי לעשות מלאכת עצמו, אך שוב כתב: "אי נמי י"ל קרא דמייתנין הכא אסמכתא בעלמא הוא".

וגם בדברי האחרונים מצינו בזה דעות שונות. עיין בלבוש (סימן רמ"ג סעיף א') שכתב:

"אמרו רז"ל [מכילתא פ' בא, ט] שאסור לישראל להניח אפילו לגוי לעשות מלאכתו בין ביום טוב ובין בשבת, ואסמכוה אקרא, דכתיב [שמות יב, טז] כל מלאכה לא יעשה בהם בצירי, משמע כל מלאכה לא תהיה נעשית לך, לא ע"י עצמך ולא ע"י אחרים בין ע"י ישראל בין ע"י גוים. ויש אומרים שהוא לימוד גמור ולא אסמכתא אלא איסור דאורייתא הוא, וכן הוא משמע פשטיה דקרא, לפיכך יש להחמיר בו מאד משום חומרא דשבת".

ולא ציין מי הם הי"א דהוי מן התורה, וכוונתו אכן לדברי הסמ"ג והיראים. וגם במור וקציעה כתב הגר"י עמדין דודאי הוי דאורייתא, עי"ש.

ויש מן האחרונים שכתבו ליישב שיטת המכילתא והראשונים הנ"ל שלא יסתרו את פשטות ההלכה דאמירה לעכו"ם שבות היא כדרכו של היראים, וכתבו לחלק בין אמירה לנכרי לעשות בשלנו דאסור מה"ת, לאמירה לנכרי לעשות בשלנו דאינו אלא שבות, כ"כ באליהו רבה (סי' רמ"ג סק"א וח'), בפמ"ג (סי' רמ"ג מש"ז ס"ק ג'), וכ"כ מדעתו בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל (שבת ק"נ ע"א).

אך מלבד שפסק זה נסתר מסתימת כל הראשונים והפוסקים דלעולם אין אמירה לנכרי אלא שבות, גם בסברא תימה לחלק בין עושה בשלנו או בשלנו כיון שעושה מלאכה בשבילנו. ולשון היראים "והא דאמרינן לעיל [סי' רע"ד] אמירה לעובד כוכבים שבות באיסורא דאורייתא בשאינה מלאכת ישראל קאמר, כגון אומרים לעובד כוכבים תעשה אש שלך לצורכי".

ויש מן האחרונים שכתבו דשאני פועל המקבל שכר מנכרי בעלמא, ובפועל הוי איסור תורה. כך כתב הגרש"ק בחכמת שלמה (סימן ש"ז) ובספר החיים (סימן רמ"ד),

אמירה לנכרי בשבת

ויסוד הדברים במה שכתבו במחנה אפרים (הל' שלוחין סי' י"א) והנתיבות (סימן קפ"ח ס"ק א') דאף במקום דלא מהני שליחות כגון בגוי, מ"מ במקבל שכר מעשיהם מתייחסים לבעה"ב מדין יד פועל כיד בעה"ב.

ובשו"ת זקן אהרן (ח"א סימן ט"ו) כתב משום כך להזהיר שהעושים מלאכה ע"י משרתות העובדות בבתי ישראל ומקבלות שכר יש בזה חשש איסור דאורייתא ולא כאמירה לנכרי דאינה אלא שבות, עי"ש.

אך בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ק') דחה חידוש זה מכל וכל, וכך כתב בשו"ת הרי בשמים (ח"ג סימן מ"ג) ובשו"ת תשורת שי (מהדו"ת סי' מ"ח), עי"ש. וכבר כתבתי במק"א לפקפק בכל עיקר סברת המחנ"א והנתיבות, דעד כאן לא מצינו שאמרו יד פועל כיד בעה"ב אלא לענין זכיית ממון, אך אין זה ענין לשליחות כלל, ולגבי איסור שבת ושאר דיני איסור והיתר שבתורה, וכן לגבי שליחות במצוות אין בין פועל בשכר לשליח דעלמא, ואכמ"ל.

והמהר"ם שיק שם כתב בשיטת המכילתא דסבירא ליה דאמירה לנכרי הוי כדין גרמא ואפשר דסבירא ליה דגרם כיבוי אסור מן התורה, עי"ש.

אך כבר כתבתי במק"א (מנחת אשר שבת מכתבי תורה סימן כ"ב) הנראה ברור לענ"ד דאין דין אמירה לנכרי כדין גרמא כלל, דגוי אדעתא דנפשיה עביד ואין בזה דין גרמא כלל, וז"פ.

ויש מקום לפרש את דברי המכילתא לאור דברי הרמב"ן והחתם סופר, דידועים דברי הרמב"ן (ויקרא כ"ג כ"ד) דהטורח ועמל בשבת אף אם לא עשה כל מלאכה מבטל מצות עשה דשבתון בשבת, והחתם סופר (שו"ת ח"ו סימן קצ"ה) כתב דהיושב בחנותו בשבת ועושה שבתו חול וכשאר ימי המסחר אף שלא עשה מלאכה עבר באיסור דאורייתא, ואפשר דכונת המכילתא למי שמנהל עסקיו ועושה כל צרכיו תוך כדי חילול שבת ע"י גוי, עובר בדאורייתא דשבתון, ומה שאמרו אמירה לנכרי שבות היינו בעשה מלאכה ע"י גוי באקראי ולא בקביעות.

ומעודי היתה תימה בעיני, דבאמת אין דברי החתם סופר דומים כלל לדברי הרמב"ן, דיסוד דברי הרמב"ן פירוש ענין השביתה כפשוטה, דהיינו מנוחת הגוף ושביתה מן הטורח והעמל, ואין זה ענין לכבוד השבת והבדלתו משאר הימים.

אמירה לנכרי בשבת

ושוב ראיתי שרוח הקודש נזרקה בפי מרנא החתם סופר לכוין לדברי הרמב"ן במקום אחר, והוא בדרשת הרמב"ן לראש השנה בתחילתו, וז"ל:

"עכשיו אפרש יהיה לכם שבתון, מהו השבתון".

והביא את דברי המכילתא, וכתב לפרש:

"אבל הענין כך הוא, שנצטוינו מן התורה במלת שבתון להיות לנו מנוחה ביום טוב שלא נטרח אפילו בדברים שאינם מלאכה, ואם לא אמר אלא כל מלאכת עבודה לא תעשו, היה מותר מן התורה כל טורח ועמל שאין בו מלאכה ממש מן האבות ותולדותיהן, ויכול הוא לטרוח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתכות, ולמלא החביות יין ולפנות הכלים ועורות השורים והכבשים והקורות וגם אבנים מבית לבית, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים, ואף יין וענבים יביאו ביו"ט".

הרי שגם כאן כתב שהטורח והעמל נאסרו משום שבתון, אך הוסיף עוד:

"ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה וחנוני מקיף, והשולחני יושב על שולחנו והזהובים לפניו ומחליף, וכן הפועלים יהיו יכולים להשכים למלאכתם ויהיו משכירים עצמם כחול לדברים הללו וכיוצא בהם, והותרו ימים טובים ואפילו השבת עצמה, שבכל אלו אין בהם לא אב ולא תולדה. וכי זהו כבוד שצוה הכתוב ביום טוב וענג שצוה בשבת".

הרי לן מתורת רבינו הרמב"ן מקור לדברי החתם סופר.

אמנם לא הרי זה כהרי זה, החתם סופר והרמב"ן מבארים את מצות השביתה בשבת, אך המכילתא מפרש את הלאו בעשיית מלאכה ביו"ט, ולא בטורח ועמל קעסיק ואף לא בכבוד השבת אלא בלאו דעשיית מלאכה, ולגבי הלאו קשה לחלק בין אמירה לנכרי דבאקראי לפועלים העובדים בקביעות.

ומשו"כ נראה עיקר כדברי הראשונים והאחרונים שאין כאן איסור דאורייתא אלא אסמכתא בעלמא, כמבואר.

אמירה לנכרי בשבת

ומ"מ הסכמת הפוסקים דלעולם אין אמירה לנכרי אלא שבות וכמ"ש המשנה ברורה כמבואר.

ומ"מ כתב רש"י בעבודה זרה (דף ט"ו ע"א ד"ה כיון), דאמירה לנכרי אסורה מדברי קבלה, וילפינן לה מ"מצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו נ"ח י"ג).

אמנם העיקר כמ"ש הרמב"ם (פ"ו משבת ה"א) וז"ל:

"אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת, אע"פ שאינו מצווה על השבת, ואע"פ שאמר לו מקודם השבת, ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן".

הרי לן שיטתו דאין כאן אלא איסור מדברי סופרים גזירה שמא יקל איסור שבת בעיניו ויבא להיכשל במלאכה, וכעין זה כתב הריטב"א (שבת קכ"ב ע"א) דאיסור אמירה לגוי שלא יעשה שבתו חול, ונמצא שלש מחלוקות בדבר, דעת המכילתא לפי מקצת ראשונים דהוי מה"ת, דעת רש"י דהוי מדברי קבלה, ודעת הרמב"ם דהוי גזירה מדברי סופרים.

ומ"מ פשוט להלכה דאמל"נ קל יותר מכך יתר השבותים משום שאין בו מעשה, והנחה זו בהכרח מושתתת על שלש הנחות:

א. דברי המכילתא אינם אלא אסמכתא, ולכו"ע אין אמל"נ אלא שבות ולא איסור דאורייתא.

ב. אין הלכה כדברי הריטב"א (בר"ה ט"ז ע"א) דאסמכתא הוי מעין דאורייתא וחכמים אכן פירשו את כונת התורה, דלשיטתו מסתבר דחמור משאר איסור דרבנן, וא"כ יש להחמיר באמל"נ יתר מבשאר השבותים. וכבר כתבתי במנחת אשר (דברים סימן מ"ג) דרוב הראשונים נקטו שאין בין אסמכתא לשאר איסור דרבנן.

ג. אין הלכה כדברי רש"י דאמל"נ אסורה מדברי קבלה אלא כדברי הרמב"ם דאמל"נ הוי ככל שאר איסור דרבנן בשבת.

וכל זה פשוט.

אמירה לנכרי בשבת

והנה כתב המשנה ברורה (שער הציון סימן רמ"ג סק"ו) בשם הרמב"ן שגירסא מוטעית יש בדברי המכילתא, אך המעיין בדברי הרמב"ן יראה בעליל שאין זה כונת הרמב"ן, עי"ש. אך הגאון בהגהות על המכילתא כתב שהגירסא היא "אבל גוי עושה מלאכתך", עי"ש.

ב

מקור דאמירה לנכרי הקל שבשבותים

ובכל עיקר הנחת הפוסקים דאמירה לנכרי קל מכל שאר השבותים, כך למדו מהמבואר בעירובין (ס"ז ע"ב – ס"ח ע"א):

"ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, אמר להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי. אמר ליה אביי והא לא ערבינן, אמר ליה נסמוך אשיתוף. אמר ליה הא לא שתפינן, נימרו ליה לנכרי ליתי ליה. אמר אביי בעי לאותביה למר ולא שבקן רב יוסף, דאמר רב יוסף אמר רב כהנא כי הוינן בי רב יהודה, הוה אמר לן בדאורייתא, מותבינן תיובתא והדר עבדינן מעשה, בדרבנן, עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא. לבתר הכי אמר ליה מאי בעית לאותביה למר, אמר ליה דתניא, הזאה שבות ואמירה לנכרי שבות, מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת, אף אמירה לנכרי שבות, ואינה דוחה את השבת, אמר ליה ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה, דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים".

ונחלקו הראשונים בביאור מה שחילקו בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה, וג' מחלוקות בדבר:

א. שיטת הרי"ף (עירובין דף כ' ע"א מדה"ר ושבת נ"ו ע"א מדה"ר) דשאני אמירה לנכרי במלאכה דאורייתא (אית ביה מעשה) לאמירה לנכרי בשבות דרבנן (לית ביה מעשה), ולפי פירוש זה יש מסוגיה זו ראיה ומקור דשבות דשבות מותר במקום מצוה, וכמבואר בשו"ע (ש"ז ס"ה).

ב. הריטב"א (בעירובין שם) הביא בשם רבינו יונה דשאני לן אמירה לנכרי בדבר שיש בו תיקון בגופו דהיינו בישול, לשבות דלית ביה תיקון בגופו, דהיינו אמירה לנכרי להביא מרשות לרשות.

אמירה לנכרי בשבת

ויסוד הסברא כעין דברי התוס' בשבת (ב' ע"א) דהוצאה מלאכה גרועה היא כיון שאין בה תיקון בחפצא, ועוד דאין מלאכת הוצאה ביו"ט ומשו"כ קילא טפי, אעפ"י שהיא מלאכה ויש בה כרת ומיתת בית דין.

ג. שיטת רבינו חננאל (עירובין שם ד"ה לשבות) דשאני לן שבות שבו הישראל עושה מעשה לשבות דאמירה לנכרי שאינו עושה אלא דיבור בלבד, ומשו"כ אמירה לנכרי קלה משאר שבותי שבת, עי"ש, ושיטה זו המקור דאמל"נ קל מכל השבותים כיון דלית בה מעשה.

והנה לשני הפירושים הראשונים גרסינן בגמ' בעירובין "דהא מר אמר לנכרי זיל אחים", אך לפירוש השלישי שהתירו אמל"נ בצורך מצוה אפילו במלאכה דאורייתא, לא גרסינן ליה, וכבר כתב בהגהות הב"ח שם שגרסא זו יש למחוק, וכ"ה בראשונים.

ג

אמירה לנכרי במקום מצוה, צורך או הפסד

"דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה. כיצד אומר ישראל לא"י בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה, או להביא מים דרך חצר שלא עירבו, לרחוץ בו המצטער, ויש אוסרין. הגה: ולקמן סי' תקפ"ו פסק להתיר, וע"ל סי' רע"ו דיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא, וע"ש ס"ג"ג (שו"ע סימן ש"ז סעיף ה').

הנה לעיל (אות א') הארכתי לדון ביסוד דין אמירה לנכרי, והנה נחלקו הפוסקים בענין אמירה לנכרי לצורך מצוה וצורך גדול ושלש מחלוקות בדבר:

א. יש אומרים דהתירו אמירה לנכרי אפילו במלאכה דאורייתא לצורך כל מצוה, ולא רק משום יישוב ארץ ישראל כדמצינו בגיטין (ח' ע"ב), וזה שיטת בעל העיטור (שער ג' הל' מילה מ"ט, א, הובא בר"ן סוף פ"ט משבת).

וכך כתב הרמ"א (סימן רע"ו ס"ב):

אמירה לנכרי בשבת

"הגה: י"א דמותר לומר לא"י להדליק לו נר לסעודת שבת, משום דסבירא ליה דמותר אמירה לא"י אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה (ר"ן ס"פ ר"א דמילה בשם העיטור), שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לא"י להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו, ועיין לקמן סי' ש"ז (סעיף ה')."

הרי שכתב דרבים נהגו לסמוך על שיטה זו ואין מוחין בידם.

ובמשנ"ב (סימן ש"ז ס"ק כ"ד) כתב:

"מיהו כבר כתב רמ"א לעיל דיש להחמיר בזה, וכן עיקר, כי דעה זו היא רק דעת יחידאה, והרי"ף והרא"ש והרמב"ם ועוד כמה גדולי ראשונים חולקין עליה".

אך לכאורה לא כתב הרמ"א אלא "ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול" הרי דבצורך גדול יש מקום להקל.

וכבר כתב הרמ"א שרבים נהגו להדליק נרות ע"י גוי לצורך סעודת מצוה ואין מוחה בידם.

ב. י"א דהתירו רק שבות דשבות במקום מצוה דהיינו אמירה לנכרי בשבות, וזה דעת הרמב"ם (הל' שבת פ"ו הלכה ט' – י"א). והרמב"ם כתב להקל גם במקצת חולי או בצורך גדול, עי"ש.

ג. וי"א דאף שבות דשבות לא התירו, כך כתבו התוס' (גיטין ח' ע"ב) דשמא לא הקילו בשבות דשבות אלא משום מצות מילה דדוחה שבת ולא משום מצוה אחרת שאינה דוחה שבת, וכן דעת הרמב"ן (שבת ק"ל ע"ב) והרה"מ (שם), וע"ע בר"ן שם.

ובשו"ע (סימן ש"ז) כתב את דעת הרמב"ם בסתמא ושוב הביא ויש אוסרים. וכידוע דבכל כה"ג דעתו כשיטה ראשונה להקל. ובהלכות שופר (סימן תקפ"ו סעיף כ"א) סתם להקל ולא כתב כלל את דעת המחמירין. והרמ"א (סימן ש"ז ס"ה) חזר וציין דיש מקילין במקום מצוה באמל"נ אפילו במלאכה דאורייתא.

אמירה לנכרי בשבת

ד

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן ל"ג) כתב שנהגו בקהילת יאמפלא ובפראג שגויים נכנסו לבית הכנסת ביום הכיפורים לקראת ערב בעת פנה יום להדליק נרות בבית הכנסת וסמכו על דברי הרמ"א, ולכאורה ק"ו הדברים שאם נהגו להקל משום בעודת מצוה כ"ש בצורך תפילת הנעילה, וסמכו על כך שנחשב צורך גדול, והרמ"א הלא כתב שלצורך גדול יש להקל.

והנודע ביהודה ביטל מנהג זה, אלא שהתיר לטלטל נרות דולקים מערב יום כיפור ע"י גויים ולפזרם בבית הכנסת, אך ביטל את המנהג להדליק נרות ע"י גויים, ובסו"ד כתב:

"אבל באמת קשה מאוד ביום הקדוש הזה לכנוס בפרצה דחוקה לסמוך על דעת יחיד ואם כבר גבר החשך קודם שהתפללו הצבור נעילה בלחש אז מקרי צורך גדול והנח להם כו', אבל אם הצבור כבר התפללו ולצורך הש"ץ בודאי ימצא נר אחד בבה"כ דלוק מערב יה"כ אז בודאי יש למחות בידם ומי בקש זאת מהצבור לומר פיוטים מוטב לא יאמרו פיוטים וסליחות וישמעו מהש"ץ ולא יעשו דבר האסור לרוב הפוסקים".

וגם הגר"א יצא נגד מנהג זה כמבואר במעשה רב (אות רי"ב), ובשו"ת בנין עולם להגרי"א חבר (או"ח סוס"י י"ב), עי"ש.

וכדברי הנודע ביהודה כתב גם בשו"ת חתם סופר (ח"ו סימן פ"ו) בשם רבותיו הגדולים הגרנ"א ובעל ההפלאה שבטלו מנהג זה, וכך עשה החתם סופר בקהילתו בפרשבורג, עי"ש.

ובבאר היטב (סימן תקי"ד סקי"ג) בדברי המגיה לימד זכות על מנהג זה, ועי"ש בשערי תשובה (סקי"ג) מש"כ בזה.

ובשו"ת השיב משה (או"ח סימן י') מצינו תשובה של נכדו הגדול בעל אבני צדק, והאריך בפלפול וחידוש במה שנהגו בקהילה מסויימת שהגויים הדליקו נרות כל שבת באשמורת הבוקר טרם הפציע השחר כדי שבעה"ב יוכלו ללמוד תורה, והאריך להצדיק מנהג זה לפי העיטור והרמ"א.

אמירה לנכרי בשבת

וגם בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קט"ז) הראה פנים להקל במנהג הדלקת הנרות ע"י גויים לצורך תפילת נעילה, בניגוד לשיטת אביו, והביא את דברי הנוב"י שכתב מי ביקש זאת מידכם להאריך בסליחות להתפלל אפילו סליחות ופיוטים ולעבור על אמל"נ, ודחה דבריו וכתב "ויש לצדד וללמוד זכות גם אם כבר התפללו בלחש, שמדליקי משום סליחות ופיוטים ויודוי כי אינו דומה אם רואים במחזור ואומרים כ"א ומוצאים הדברים מפיהם בהתעוררת ולב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, ובשעת נעילה מתעורר כ"א ביותר, ואם לא עכשיו אימתי, ומצוה דיומא וצורך גדול הוא".

ה

והכי נקטינן להלכה להקל בשבות דשבות בהני תלת גווני. מקצת חולי, מצוה, וצורך הרבה.

אלא שהמגן אברהם (סי' ש"ז ס"ק ז') האריך לפקפק בדין צורך הרבה וכתב שאין להקל בזה, מיהו בהפסד גדול הסיק דיש להקל בשבות דשבות.

ובאליה רבה חלק על דבריו ונקט דאין להקל משום הפסד ממון, ואף כוונת השו"ע אינה אלא משום צערא דגופא כמו מים לרחוץ בהם המצטער כלשון השו"ע וכדומה.

והמשנ"ב (שם ס"ק כ"ב) הביא את שתי הדעות, אך עיקר ההלכה כשיטת המג"א דבהפסד גדול יש להקל וכמבואר גם לקמן.

ויש לעיין מה גדר הפסד גדול שיש להקל בו בשבות דשבות.

והנה בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן נ') דנתי בדין הפסד מרובה בדיני איסור והיתר, אך אין לדמות מילתא למילתא, ואין ללמוד דין שבות דשבות מדיני איסור והיתר.

ומדברי המשנ"ב בשלשה מקומות נראה דאף במקום דאין הפסד מרובה ממש יש להקל בזה.

א. כתב המשנ"ב (סימן שט"ז ס"ק נ"ז) דאם עופות יצאו מן הלול בשבת במקום שהוא חושש שיגנבו מותר לומר לגוי לתפוס אותם ולהחזירן ללול דהוי שבות דשבות במקום הפסד, והביא כן מהחיי אדם, ולא חלק בזה בין עוף אחד לרבים, הרי דאף שאין בזה הפסד גדול הקילו.

אמירה לנכרי בשבת

ב. עוד כתב (שם ס"ק ל"ג) דאם יש דג שעומד למות בתוך החבית ויש חשש שיפסדו המים מותר לומר לגוי להוציא את הדג ולהניחו בכלי אחר של מים דהוי שבות דשבות במקום הפסד.

ולכאורה נראה גם בזה דאף דאינו חושש אלא להפסד המים הקילו, והביא הלכה זו מהפמ"ג והנשמת אדם, עי"ש בשעה"צ (ס"ק נ"ו).

ג. ועיין עוד במשנ"ב (סימן תק"י ס"ק כ"ג) דמותר להפריד את השמנת מהחלב ע"י גוי כשהוא חושש שאם לא יעשה כן תתקלקל השמנת דהוי בורר דרבנן והוי שבות דשבות במקום הפסד, עי"ש.

ד. ובסימן שי"ז (ס"ק כ"ה) כתב המשנ"ב דקשר שאינו של קיימא מותר להתירו ע"י גוי במקום צורך הרבה, דהוי שבות דשבות, וכתב כלשון השו"ע ולא התנה שיהיה הפסד גדול, עי"ש.

ולמדנו מדבריו דהקילו למעשה אף שאין בזה הפסד גדול ממש.

אך באמת יש לעיין בזה, שהרי המג"א התבסס בדבריו על מה שאמרו (כתובות ס' ע"א) צינור שעלו בו קשקשים שממעכו ברגליו, ונקט שהטעם שהקילו בזה משום פסידא כיון דהוי שבות ע"י שינוי, ואם זה מקור קולא זו לכאורה מדובר שם בהפסד גדול של מים שיציפו את הבית ויגרמו להפסד גדול, וצ"ע בזה.

ואני אקשה את לב פרעה

ואני אקשה את לב פרעה

"ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים". (ז' ג').

רבים שאלו ואף תמהו אם הקב"ה אמר מראש שהוא מקשה את לב פרעה ולא ישלח את בני ישראל, על מה ולמה הוא נענש.

ומלבד מה שכתב הרמב"ם (סופ"ה מהל' תשובה) בשאלה הכללית על ידיעה ובחירה, הרמב"ם דן בשאלה זו של מכות מצרים, וכך כתב הנשר הגדול (פ"ו מתשובה ה"ג):

"ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דייני האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה, הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו השמן לב העם הזה וגו', וכן הוא אומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזוים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא, כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא, לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה, לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חזק הקדוש ברוך הוא את לבו, ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא אין אתה משלח שנאמר ואתה ועבדיך ידעתי וגו' ואולם בעבור זאת העמדתך, כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקדוש ברוך הוא התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו, וכן סיחון לפי עונות שהיו לו נתחייב למנוע מן התשובה שנאמר כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו, וכן הכנענים לפי תועבותיהן מנע מהן

ואני אקשה את לב פרעה

התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל, שנאמר כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה עם ישראל למען החרימם, וכן ישראל בימי אליהו לפי שהרבו לפשוע מנע מאותן המרבים לפשוע תשובה שנאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית כלומר מנעת מהן התשובה. נמצאת אומר שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל, ולא על סיחון לחטוא בארצו, ולא על הכנענים להתעייב, ולא על ישראל לעבוד עכו"ם אלא כולן חטאו מעצמן וכולן נתחייבו למנוע מהן התשובה".

הרי שיש והקב"ה מונע מן הרשע לחזור בתשובה כדי שיבא על עונשו.

והרמב"ם כתב יסוד זה בפיה"מ (סוף מס' ברכות) ביתר שאת:

"וזה הענין ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו כי נצא ממנו לענין הדין הנגזר מהקב"ה על כל אדם וע"כ אל תבקש ממני עתה בענין הזה אשר אני בו אלא לבאר דברי המדברים בלבד על דרך פי' פשוט בכל דבריו כי דברי הכתוב יבטלו קצתם לקצתם בענין ההוא וכן דברי החכמים, אבל היסוד הוא כי הקב"ה יגמול לטובים ויעניש הרעים והכל במשפט כי כן העיד עליו הכתוב כי משפטיו ישרים שנאמר כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול ודרך הצדק בהם אין ביכולת אדם להשיגו כאשר אין בכח שכל אדם להיות שכלו כולל דעת הקב"ה כבר הודיענו הכתוב כי אין ביכולת רעיונינו להשיג חכמתו וצדק דיניו בכל מה שפעל ויפעל והוא מ"ש כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם וע"כ יש לך לסמוך על היסוד הזה ואל תשגה נפשך להעמיק אחר הענין הזה כי כל מי שחקר אחריו מאנשי תורתנו וזולתה לא השיג ממש אבל הוא כמו שאמרו ע"ה צלל במים אדירים והעלה חרס בידו. ואם תראה בדבר מן המדבר בזה הענין דמות עניינים אמיתיים ומלים דומים טענה אינה כן, אך בעת תטיב להסתכל יסוד הצפוי ההוא שהוא כסף סיגים

ואני אקשה את לב פרעה

מצופה על חרס ויש עליו קושיות ובאחרונה יחזור למה שאמרתי לך ונאבד רוב הדברים וחיבור הספרים, אבל דבר הפלוסופים בענין ההוא והם הבקיאים בפלוסופיא הוא דבר מופלא מאוד ועמוק וצריך להקדמות רבות. והרגיל בחכמות והאיש המשכיל הנבוב ישים על לבו הדברים ההם ויקשור דבריהם עם דברי הכתוב ראה אנכי נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וכו' אות באות ויכוין מדבריהם ענין קרוב ממה שדברתי לך ביסוד הזה או מה שהוא יותר מדויק ממנו ומבורר".

וצ"ל לפי"ז דבאמת לא נענש פרעה על מה שהמרה את פי ה' ונמנע מלהוציא את בני"י ממצרים בכל תקופת עשר המכות, ולא נענש אלא על העבר.

ועדיין צ"ב למה הכביד הקב"ה את לב פרעה דוקא כדי להביא עליו את עשר המכות.

ונראה בזה בהקדם ביאור במ"ש (הגדה של פסח) רבי יהודה היה נותן בהם סימנים, דצ"ך עד"ש באח"ב.

וברור הדבר דבהכרח יש בסימנים אלה חכמה עמוקה, דאם אין בהם אלא סימן בעלמא ונוטריוקון, לא היו חז"ל מוסרים זאת לדורות עולם. ועוד דאם אין כאן אלא קצירת האומר עדיף היה ליתן בהם שני סימנים דצכע"ד שבאח"ב, ולא סימן משולש.

והנראה בכל זה, דעשר המכות תכלית כפולה ומכופלת היתה בהן, מחד גיסא להעניש את פרעה ומצרים, ומאידיך גיסא לחזק את לב בני ישראל ולטעת בלבם אמונה ובטחון בראותם שהקב"ה לבדו תקיף ובעל יכולת ובעל הכוחות כולם, ואין עוד מלבדו.

ואפשר שזה כונת הפסוק (י' ב') "ולמען תספר באזני בןך ובן בןך את אשר התעללתי במצרים, ואת אתותי אשר שמתי בס".

ומשום כך הביא הקב"ה עשר מכות על מצרים, ועשרת המכות האלה

ואני אקשה את לב פרעה

נגעו ונבעו מכל חלקי הבריאה כולה. ורבי יהודה בעומק חכמתו וברוח קדשו היה נותן בהם סימנים ומחלקן לשלשה גדרים וסוגים.

שלשת הראשונים דצ"כ היו ברובד הנמוך ביותר של העולם, בעפר הארץ ובמי הימים והאגמים. דם וצפרדעים במים וכנים בעפר.

שלשת המכות האמצעיות עלו במדרגה והם היו בגוף האדם והבהמה, ערוב בחיות היער, דבר בבהמה, ושחין בגוף האדם. שלשת האחרונים היו ברוחות השמים, בשמים עצמם ובמאורות הרקיע. הברד שירד מן השמים, הארבה שהביא רוח קדים ממרחקים, וליקוי המאורות במכת חשך, ומעל כולם מכת בכורות בנפש האדם.

לגלות ולהודיע, שאלקי השמים הוא אלקי הארץ, שיוצר הרים הוא בורא רוח ומבלעדיו אין אלהים.

וכל זאת כדי לחזק את לב ישראל באמונת אמן ובטחון, להכינם ולהכשירם לגאולה.

וזה כוונת הכתוב (שמות י' א') "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבו".

וכן כתוב לאמר "ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אתתי ואת מופתי בארץ מצרים" (שם ז' ג').

וברש"י שם: "וכן מדתו של הקדוש ברוך הוא מביא פורענות על האומות עובדי עבודה זרה כדי שישמעו ישראל וייראו".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

